

**TAINA ȘI ÎNFĂȚIȘAREA HERUVIMILOR
LA SFINȚII PĂRINȚI
The Sacrament and Look of Cherubims
in Holy Fathers' Taught¹**

**PhD. Research Assistant Ioan Popa-Bota,
„Babeș-Bolyai” University, Cluj-Napoca, Romania**

Abstract: *In this research, we propose to approach a topic of iconography from a patristic perspective. In other words, we want to investigate and see how the iconic morphology of cherubims respects the details mentioned or debated in the texts of Holy Fathers and assumes the theological message transmitted by them. Although Holy Fathers texts represent the main inspiration source for iconography, it is possible that the icon painters inspire also from other sources in their realisation of artistic representation. There we will try to analyze especially the tetramorph morphology, one that challenged very much the creativity of icon painters. We will use the contextualisation and the method of linguistic analyse, but the main method will be specific to the Christian East, where the most important aspects are the unity of text and integrity of theological message.*

Keywords: cherubims, iconisation, Holy Fathers, tetramorph, antropomorphism, teorimorphism, Jezechiel.

Dacă pentru omul contemporan îngerii *au devenit* ființe imaginare, în vechime, bazându-ne pe relatările din viețile sfinților, dar și pe textele scripturistice ale Vechiului și ale Noului Testament, aceste făpturi erau percepute ca prezențe familiare. Sfinții Părinți au încercat, la rândul lor, să definească firea și activitatea puterilor îngerești iar, cu timpul, au apărut și primele probleme legate de reprezentarea îngerilor în registrul plastic. Principala întrebare era următoarea: cum anume poate fi reprezentată în imagini o ființă necorporală? O a doua problemă, legată de întrebarea anterioară era aceea a importanței pe care o au respectivele imagini pentru venerarea și înțelegerea unei asemenea ființe. Nu este de mirare așadar faptul că au apărut încă din perioada Bisericii primare unele respingeri ale reprezentărilor îngerilor, respingeri legate direct de teama de idolatrie, dar și de încercarea păgânilor de a-i identifica pe îngerii creștini cu proprii zei. Astfel, în secolul al IV-lea, Macarie al Magnesiei (episcop al Magnesiei, localitate aflată azi pe teritoriul Turciei) a combătut încercările păgâne de apropiere, negând orice asemănare dintre cultul creștin al îngerilor și închinarea păgânilor la zei. Dintre numele

¹ Acknowledgments: This work was supported by TeMATIC-Art, Project co-financed by FEDR through Competitiveness Operational Programme 2014-2020, Funding contract: 14/01.09.2016.

autorilor care s-au opus reprezentărilor îngerilor amintim pe (Pseudo) Epifanie de Salamina, Evagrie Ponticul (teoretician al rugăciunii pure, eliberate de orice imagine), Filoxen (episcop monofizit de Hierapolis) sau Sever de Antiohia, care se opunea cinstirii excesive a îngerilor. Reprezentările iconografice ale îngerilor și-au aflat însă și numeroși apărători în lumea bizantină, în rândurile unor Părinți și Scriitori Bisericești: Pseudo-Dionisie Areopagitul (tratatul *Ierarhia cerească*), Sfântul Ioan Damaschin, Teodor Studitul, Nichifor Mărturisitorul și Fotie.

Antropomorfism și teriomorfism în reprezentările plastice ale îngerilor

Trecând peste aparenta dificultate legată de caracterul imaterial și incomprehensibil al puterilor îngerești, iconarii au apelat la numeroasele angelofanii consemnate în Sfânta Scriptură sau în Viețile sfinților, mai exact, la acele forme simbolice, antropomorfe sau teriomorfe, care au fost asumate de către îngeri, circumstanțial, pentru a intra în contact cu anumiți oameni. Dificultatea de a percepe și recunoaște îngerii este semnalată în Sfânta Scriptură prin numărul de chipuri sub care ei apar ca și prin impresia pe care ei o lasă. Ei apar ca ființe cu multe înfățișări, care inspiră teamă, care copleșesc prin prezența lor (Zaharia, tatăl Sfântului Ioan Botezătorul „s-a tulburat și frică a căzut peste el”-Lc. 1, 12), apar sub formă de nor și de foc (Ieș. 13, 21-22; 23, 20-23), sau glasuri fără chip (Fac. 21, 17), sau, în viziunile lui Iezechiel (Iez. cap. 1 și cap. 10) și Isaia (Is. cap. 6), ca ființe complexe, greu de descris.²

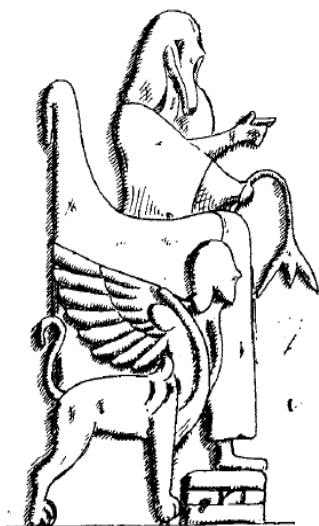

Imagine 1-Miniatură, heruvim,
Pomelnicul mănăstirii
Costești, Vâlcea, 1834-1886,
<<http://byzantion.itc.ro/web/Imagine//818.jpg-818>>, 10
septembrie 2019.

În cazul reprezentărilor antropomorfe, artiștii creștini au eludat anumite probleme legate de natura îngerilor, reprezentându-i adesea sub chip de om, dar aceste imagini prezentau dificultăți de receptare și înțelegere din partea privitorului, existând o tensiune între reprezentarea materială și natura imaterială a acestora. Îngerii sunt prezentați sub înfățișarea unor tineri, cel mai adesea înaripați, iar figurile lor sunt generalizate până la anonim. Heruvimii și serafimii pot fi adesea recunoscuți, deși nu întotdeauna pot fi deosebiți

² Glenn Peers, *Trupuri imateriale: reprezentări bizantine ale îngerilor*, București, Editura Nemira, 2011, p. 25.

unul de altul, din cauza numeroaselor aripi și a ochilor cu care sunt descriși în Scriptură.³ Cea mai veche reprezentare a unui înger cu chip de om care ni s-a păstrat apare în secolul al III-lea într-o frescă a Bunevestiri din Catacomba Priscillei, din Roma.⁴ Este de menționat faptul că în această frescă Arhanghelul Gavriil este reprezentat fără aripi. Cu toate acestea, în termeni generali, ca element distinctiv consacrat și ușor recognoscibil al naturii și slujirii angelice, în reprezentările iconografice apar *aripile*, care, în concepția Sfântului Ioan Gură de Aur, simbolizează „*transcendența, necorporalitatea, rapiditatea și activitatea neîncetată*”.⁵ Forma înaripată,

Imagine 2 - Heruvim (sfînx înaripat) care susține tronul regelui Hiram I al Tyrului. Sursa: W.F. Albright, „What Were the Cherubim?”, în *The Biblical Archaeologist*, 1, 1, 1938

antropomorfă, a devenit semnul unic al ființelor fără număr și nevăzute, care mijlocesc între cer și pământ, la porunca lui Dumnezeu. După unii cercetători, formulele iconografice folosite pentru a reprezenta îngerii derivau din modelele păgâne, în special din imaginile înaripate ale victoriei, prezente pe sarcofage. Astfel, se poate afirma că imagistica păgână a furnizat unele dintre sensurile creștine ale îngerilor purtători de biruință. Element iconografic comun, care caracterizează ființele care populează zona intermediară dintre cer și pământ, aripile erau atributele multor personificări, ca de pildă vântul, sufletele sau simbolurile astronomice.⁶

Teriomorfismul (natură sau formă animală atribuită divinității sau figurilor divine, n.n.) în reprezentările plastice ale îngerilor poate fi pus în relație directă cu cele patru făpturi vii (heruvimi) care au apărut în vedenia carului dumnezeiesc, prezentate de proorocul Iezechiel în capitolul 1: „Și fiecare avea patru fețe, și fiecare avea câte patru aripi. Picioarele le erau drepte, iar labele picioarelor le erau întraripate; și scânteii erau, ca arama lucitoare, iar aripile le erau ușoare. Sub aripi, în cele patru laturi ale lor, era o mână de om. Fețele lor și aripile lor, ale celor patru, erau ținându-se una de alta; și

³ *Ibidem*, pp. 46-47.

⁴ Marco Bussagli, *Storia degli angeli. Racconto di immagini e di idee*, Milano, Rusconi Libri, 1991, p. 48.

⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, „In Isaiah Dominum (Is. 6, 1) homiliae 1-6, II”, în *Patrologia cursus completus*, ed. J.P. Migne, Paris, 1857-1866, volum 56, col. 137.

⁶ G. Peers, *Trupuri imateriale: reprezentări bizantine ale îngerilor*, pp. 55-56.

fețele celor patru nu se întorceau când ele umblau, ci fiecare umbla avându-și fața înaintea. Iar asemănarea fețelor lor: o față de om, o față de leu la dreapta celor patru, o față de vițel la stânga celor patru și o față de vultur la toate cele patru” (Iez. 1, 6-10).

În virtutea acestei viziuni, precum și a analogiei acesteia cu descrierea „*chipurilor de lei, de boi și de heruvimi*” săpate pe postamentele/șasiurile de aramă care susțineau cuva spălătorului ritual din curtea templului lui Solomon, profesorul William Foxwell Albright, biblist și arheolog de la John Hopkins University a identificat *heruvimul* ca fiind sinonim cu făptura mitologică a *sfinxului înaripat* sau a leului înaripat, cu cap de om. Dacă în Egipt, afirmă el, apare sfinxul fără aripi și grifonul (monstru înaripat cu trup de leu, cu cap și aripi de vultur, consacrat de altfel și în mitologia greacă zeului Apollo n. n.), în Babilon și Asiria prevelează taurul înaripat cu cap de om; în Siria și Palestina sfinxul înaripat este dominant în arta și simbolismul religios.⁷ Cel mai probabil este faptul că această analogie între heruvim și sfinxul înaripat pe baza textelor scripturistice în care Dumnezeu este prezentat ca fiind „*Cel ce șade pe heruvimi*” (1 Reg. 4, 4; 2 Reg. 22, 11; Ps. 17,10), unde heruvimii au rolul de *tron*, dar și pe baza descoperirilor arheologice ce îl ilustrează pe regele Hiram I al Tyrului așezat pe un tron de heruvimi. Ca o mențiune de ordin istoric, regele Hiram I al Tyrului, în urma unui „*legământ frățesc*” este cel care a pus la dispoziția regelui Solomon materiale pentru construcția templului, dar și pe arhitectul Hiram, menționat în 3 Reg. 7, 14, ca fiind meșter lucrător în aramă „*plin de măiestrie și pricepere*”. El este cel care a realizat toate lucrările din aramă de la tempu, inclusiv cele zece postamente/șasiuri de aramă care susțineau cuva spălătorului ritual din curtea templului lui Solomon, menționat anterior.

Tetramorfismul heruvimilor din viziunea profetului Iezechiel

Încercări de pătrundere în taina acestor patru fețe au existat din perioada patristică, până în zilele noastre. Notabilă este interpretarea lui D. I. Block care, bazându-și exegeza pe un simbolism clasic, atribuie leului puterea și majestatea, vulturului rapiditatea și mobilitatea, taurului puterea procreație, iar omului înțelepciunea și capacitatea de raționare.⁸ Sfântul Dionisie Areopagitul, atunci când ne înfățișează ierarhia celestă

⁷ W. F. Albright, „What Were the Cherubim?”, în *The Biblical Archaeologist*, an I, număr 1, 1938, p. 2.

⁸ Daniel I. Block, *The Book of Ezekiel, Chapters 1-24*, Revised Hardbound edition, Michigan, Eerdmans, Grand Rapids, Mich., 1997, p. 96.

afirmă că: „*orice numire dată minților cerești redă însușirea de chip dumnezeiesc a fiicăreia*”⁹ În viziunea Areopagitului, numele heruvimilor scoate în evidență revărsarea înțelepciunii dumnezeiești și, totodată, bogăția cunoștinței lui Dumnezeu: „*Numele heruvimilor*¹⁰ *arată puterea lor cunoșcătoare și de Dumnezeu văzătoare și primitoare a darului cel mai înalt al luminii, capacitatea vederii măreției dumnezeiești în cea dintâi putere lucrătoare acesteia și a comunicării ei de înțelepciune făcătoare, dar și puterea de a împărtăși cu îmbelșugare celor de-al doilea grad, prin revărsarea înțelepciunii dăruite*”¹¹ În mediul alexandrin, numele heruvimilor însemna *mulțime de cunoștință* sau *revărsare de înțelepciune*.¹² Această însemnătate poate fi dedusă dintr-o confuzie realizată de către Sfântul Chiril al Alexandriei care consideră că termenul *serafim* a fost calchiat din limba ebraică și a primit în greacă sensul amintit. Evident, ierarhul alexandrin oferă însemnătatea numelui heruvimilor serafimilor. Nu cunoaștem motivul, dar confuzia este evidentă. În mediul latin, Sfântul Augustin¹³ și ulterior Grigorie cel Mare,¹⁴ optează pentru traducerea numelui heruvimilor prin sintagma *plinătatea cunoașterii*, o expresie similară celei prezente în Răsăritul creștin.

Sfântul Dionisie Areopagitul dedică un spațiu generos heruvimilor în scrierea sa dedicată ierarhiei îngerești. Întâi de toate susține că alături de tronuri și serafimi, aceștia se aseamănă cel mai mult dumnezeirii, fiindcă neîncetat se îndreaptă cu statornicie spre dragostea neschimbată a lui Dumnezeu. Râvnind să fie asemenea lui Dumnezeu, heruvimii nu se abat de la calea lor. Aceștia sunt minți văzătoare spiritual care îl contemplă direct pe Dumnezeu fără intermediare, fără a vedea simboluri

⁹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, București, Editura Paidea, 1996, p. 23.

¹⁰ Pentru detalii privitoare la etimologia termenului heruvim, recomand: Freedman și O'Connor, „Kerub”, în Ringgren Botteweck, Fabry Botteweck, *Theological Dictionary of the Old Testament*, 318; Shalom, „Cherub”, în Skolnik et al., *Encyclopaedia judaica*, 600; Ioan Chirilă, „*Fragmentarium exegetic filonian*”, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2001, p. 104; Stelian Pașca-Tușa, „Implicațiile teologice ale reprezentărilor heruvimilor în sanctuarul biblic”, în Vasile Stanciu, Cristian Sonea (coord.), *Icoană. Mărturie creștină. Totalitarism*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2017, pp. 57-72; Victor Constantin Măruțoiu, „Sfinții îngeri în tradiția evanghelică marcană”, în *Astra Salvensis-Supplement No. 1/2015 „New Approaches in Contemporary Theology”*, 2015, pp. 146-148.

¹¹ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, p. 24.

¹² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Dub și Adevăr*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 293.

¹³ St. Augustine, *Two Books on Genesis Against the Manichaeans* 2.23.35-A. Louth și M. Conti, „Genesis 1-11”, în *Ancient Christian Commentary on Scripture OT 1*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2001, p. 101.

¹⁴ St. Gregory the Great, *Homily 25*-J. T. Lienhard și R. J. Rombs, „Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy”, în *Ancient Christian Commentary on Scripture OT 3*, Downers Grove, InterVarsity Press, 2001, p. 124.

sensibile și fără a se sprijini pe chipuri sfinte, și, totodată, se împărtășesc nemijlocit de lumina dumnezeiască care îi îndumnezeiește. Heruvimii, la fel ca și celelalte două puteri, sunt „plini de o lumină mai presus de orice cunoștință nematerială și copleșite, pe cât se poate, de vederea acelei frumuseți izvorătoare care creează frumosul și este obârșia frumuseții cei mai presus de ființă și strălucește într-o lumină întreită”.¹⁵

Sfântul Dionisie ne recomandă să-i privim pe heruvimi ca pe niște ființe desăvârșite, fiindcă s-au învrednicit de darul îndumnezeirii la cel mai înalt nivel, lucrare ce poate fi asumată doar de îngeri. Heruvimii „se înalță în chip nemijlocit spre dumnezeire prin puterea și treapta lor mai presus de toate. De aceea, sunt statorniciți într-o sfințenie desăvârșită și în cel mai mai înalt grad de neclintire se înalță, pe cât este cu putință, spre frumusețea nematerială și spirituală, spre contemplarea ei. Și deoarece sunt primii [alături de tronuri și serafimi, subl. n.] în jurul lui Dumnezeu, ele sunt introduse în chip nemijlocit de către izvorul și obârșia sfințeniei în planurile lucrărilor dumnezeiești, fiind așezate ierarhic în modul cel mai minunat”.¹⁶ Aceste puteri cerești doresc să se împărtășească mai învederat de lumina ce izvorăște din Dumnezeu. Din acest motiv acestea sunt pline de „cea mai sfântă curăție a luminii celui nemăsurate ce se răspândește din lucrarea de sfințire cea mai presus de desăvârșire-sunt curate, luminate și desăvârșite... Sunt pline de lumina cea mai începătoare și prima și sunt desăvârșite prin deprinderea cu împărtășirea de cunoștința și știința ce i s-a dat cel dintâi. Pe scurt, aș putea spune... că atât curățirea, cât și luminarea și desăvârșirea nu sunt altceva decât împărtășirea de ființa dumnezeiască, care curățește de neștiință prin dăruirea cunoașterii sfințirii desăvârșite... Această curățire se face printr-o luminare mai înaltă. În sfârșit, ea desăvârșește prin acea lumină, adică prin știința statornică a sfințirilor luminoase”.¹⁷

Pentru a scoate în evidență umplerea de lumină a heruvimilor, Scriptura folosește adeseori simbolul focului. Acest fapt poate fi constatat îndeosebi în scrierea lui Iezechiel unde aflăm că heruvimilor le sunt asociate niște roți de foc (Iez. 1,15; 6,9; 10,2) care urmează cu precizie orice mișcare a acestor puteri cerești. Fiarele menționate în viziunea inaugurală sunt înfățișate ca niște animale arzătoare (Iez. 1,14), iar în jurul lor, profetul descrie grâmezii de cărbuni aprinși, incandescenti (Iez. 1,13; 10,2). „Deci socotesc, susține Dionisie, că înfățișarea minților cerești ca înfocate e cea mai asemănătoare cu Dumnezeu. Sfinții teologi [prooroci, subl. tr.] descriu ființa mai presus de ființăși fără formă prin focul care redă însușirile

¹⁵ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, p. 24.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 24-25.

¹⁷ *Ibidem*, p. 25.

*dumnezeirii*¹⁸... în forma văzută. Acestea știind-o înțelepții în cele dumnezeiești au plâsmuit pe seama ființelor cerești chipuri de foc, descoperind asemănarea lor cu Dumnezeu și, pe cât se poate, imitarea lui Dumnezeu de către ele”.¹⁹

Totodată, Sfântul Dionisie semnaleză faptul că aceste făpturi cerești sunt asociate și cu arama, cu chipul letronului și cu cel al pietrelor scumpe, cu aurul și cu argintul pentru a scoate în evidență lucirea neputrezită, neistovită, nemicșorat și nepătată, și strălucirea luminoasă și cerească. „Arama trebuie să fie văzută, după cuvintele dinainte, ca și chip al focului, sau al aurului. Iar înfățișările multicolore ale pietrelor socotesc că se arată sau luminoase, ca albe, sau aprinse, fiind roșii sau în chipul aurului, fiind galbene. Și în fiecare culoare vei afla înălțător al chipurilor”.²⁰

Inspirat de viziunea lui Iezechiel, Areopagitul explică modul în care pot fi tâlcuite chipurile animalelor prin care sunt descrise mințile cele cerești: „Chipul leului (cf. Ieș. 1,10; Apoc. 4,7) e de socotit că înseamnă puterea conducătoare, vigoarea, tăria nezdrobotă, asemănarea, pe cât e cu puțință, cu ascutimea negrăutei începătorii dumnezeiești prin acoperirea urmelor înțelegătoare (cf. Ps. 76,18) și prin învăluirea mersului întins în sus, prin iluminarea dumnezeiască, spre adâncimea nemijlocită a dumnezeirii. Iar al taurului (cf. Ieș. 1,7.10; Apoc. 4,7) arată vigoarea și largimea deschisă a brazelor înțelegătoare spre primirea ploilor cerești și aducătoare de rod. Iar coarnele arată pavăza apărătoare și nebiruită. Iar chipul vulturului arată puterea împărâtească, pornită spre înălțimi (cf. Ieș. 1,10; Apoc. 4,7); iuțimea și ușurința în dobândirea hranei întăritoare; și privirea trează și ușoară spre raza îmbelșugată a revărsării solare a dumnezeirii începătoare prin

¹⁸ Sfântul Dionisie descrie calitățile pe care le are focul material pentru a putea asocia proprietățile acestuia cu rațiunea pentru care profeții au considerat că este indicat să asemenea dumnezeirea și lumina izvorâtă din Ființa dumnezeiască cu focul: „Focul sensibil este, așa zicând, în toate și pătrunde prin toate în chip neamestecat și e mai presus de toate. Și fiind întreg luminos și în același timp ascuns, este necunoscut prin el însuși, când nu există o materie în care să-și arate lucrarea proprie. Căci fiind nestăpănit și nevăzut, le stăpânește pe toate și atrage la lucrarea sa pe toate cele în care se ivește. E neschimbat, se transmite pe sine tuturor celor ce se apropie într-un fel oarecare, înviează prin căldura de viață făcătoare, luminează prin flăcările neacoperite. E de nereținut, neamestecat, desfăcător, e neschimbat, urcă în sus, e ascuțit în urcuș, e înalt, nu primește nicio cădere în jos, e pururi în mișcare, în aceeași mișcare atrăgător al altora, cuprinzător, dar necuprins, nu are nevoie de altceva, se mărește pe sine pe neobservate, își arată mărimea în materiile primite, e lucrător puternic, tuturor prezent în chip nevăzut. De e nesocotit, pare că nu există, dar prin atingere se arată deodată potrivit cu ceea ce atinge și cu sine, ca printr-o cântare; și iarăși lucește fără întrerupere, nemicșorat, în toate răspândirile lui îmbelșugate. Și alte multe însușiri ale dumnezeirii ar putea afla cineva în însușirile focului ca în niște chipuri”. Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, p. 36.

¹⁹ *Ibidem*, p. 36.

²⁰ *Ibidem*, p. 38.

îndreptarea viguroasă, neîmpiedicată, neclintită și directă a puterilor văzătoare spre ea (Ieș. 1,10; Apoc. 4,7)”.²¹

Afilieră simbolică a tetramorfilor și a Evangheliilor a apărut încă din secolul al II-lea, când Sfântul Irineu, episcop de Lugdunului, scria: „*Căci heruvimii au patru fețe, iar fețele lor sunt imaginile demnităților și slujirilor Fiului lui Dumnezeu. Fața de leu arată demnitatea Sa împărătească, cât este de puternic și de impunător. Cea de vițel arată demnitatea Lui arhierescă și preoțescă. Chipul de om redă întruparea, iar cel de vultur reprezintă sălășluirea Sfântului Dub*”.²²

Pentru Nicolae Cabasila „*cele pentru ființe vii (Ieș. 1,5) sunt vestitorii Iconomiei (apostolii) care au străbătut lumea toată propovăduindu-L pe Hristos atât ca om- ceea ce se arată prin fața de om-cât și provenit din seminție împărătească- ceea ce se arată prin fața de leu-și împărat nu pământesc, ci ceresc- ceea ce sugerează fața de vultur- precum și curățându-i pe oameni cu Sângele Său-a cărui prefigurare era fața de vițel (cf. Ieș. 1,10)*”.²³ Sfântul Grigorie explică în omilia a IV-a la Iezechiel modul în care se face corelarea celor patru chipuri cu evangheliștii.²⁴

De asemenea, roțile de foc care sunt asociate heruvimilor au și ele o rațiune pe care Sfântul Dionisie încearcă să o explice. Această asociere dintre roți și heruvimi nu era străină mentalului iudaic. La Templu, Solomon a realizat zece postamente de aramă (pentru marea de aramă-3 Rg. 7, 23-26) peste care erau așezate tăblii ce aveau sculptate pe ele chipuri de boi, lei și heruvimi. Fiecare postament era prevăzut cu patru roți de aramă cu osii de aramă. Totodată și pe consolele de la cele patru colțuri are fiecărui postament, dar și pe policioarele dintre ele, erau gravate chipuri de heruvimi, lei și finici (3 Rg. 7, 27-37). Aceste elemente specifice Templului se regăsesc și în discursul profetului Iezechiel: „*Când mă uitam eu la fiare, iată am văzut jos, lângă aceste fiare, câte o roată la fiecare din cele patru fețe ale lor. Aceste roți, după înfățișarea lor, parcă erau de crisolit, iar după făptură toate aveau aceeași înfățișare. Și după alcătuirea și după făptura lor ele parcă erau vârate una în alta. Ele înaintau în toate cele patru părți, și în timpul mersului nu se întorceau. Obezile lor formau un cerc larg și de o înălțime înfricoșătoare și aceste obezi la toate patru erau pline de ochi de jur împrejur. Când mergeau fiarele, mergeau și roțile de lângă ele, și când se ridicau fiarele de la pământ, se ridicau și roțile. Ele mergeau încotro le da duhul să meargă și roțile se ridicau împreună, căci duh de viață*

²¹ *Ibidem*, p. 38.

²² Robert S. Nelson, *The Iconography of Preface and Miniature in the Byzantine Gospel Book*, New York, New York University Press, 1980, p. 6.

²³ Sfântul Nicolae Cabasila, *Cuvântări teologice: la Iezechiel-Hristos-Fecioara Maria. Scrieri I*, Sibiu, Editura Deisis, 2010, p. 56.

²⁴ Sfântul Grigorie cel Mare, *Omilii la Profetul Iezechiel*, Iași, Editura Doxologia, 2014, pp. 70-73; 95.

era și în roți. Când mergeau acelea, mergeau și acestea, și când acelea se opreau, se opreau și acestea; iar când acelea se ridicau de la pământ, atunci împreună cu ele se ridicau și roțile, pentru că dub de viață era și în roți” (Iez. 1, 15-21).

Pentru Sfântul Dionisie roțile înaripate „arată că se învârtesc fără întoarcere și neclintit spre cele dinainte, mișcând puterea lor de mișcare pe drumul drept și neabătut, spre ținută întregii lor învîrtiri spirituale, aflată mai presus de lume (cf. Iez. 1, 15-21; Dn. 7,9). Dar înfățișarea chipului roților înțelegătoare se poate lămuri și în alt înțeles înălțător. Căci au fost numite și gelgel (Iez. 10,13), care înseamnă în limba eвреiască reînțoarceri în cerc și redescoperiri. Căci roțile înfocare și asemănătoare lui Dumnezeu le e proprie învîrtirea în cerc prin mișcarea nesfârșită în jurul aceluiași bine. Iar descoperirile le sunt proprii prin arătarea celor ascunse și prin înălțarea celor mai de jos și prin iluminările comunicate de cele înalte către cele mai de jos prin dăruire coborâtoare”.²⁵

Privitor la chipul antropomorfizat al heruvimilor, Sfântul Dionisie notează că aceștia se prezintă sub chip omenesc (cf. Iez. 1,10; Apoc. 4,7) „pentru faptul că au însușirea înțelegerii și puterile văzătoare îndreptate în sus. Aceasta este cauza ținutei lor drepte și înălțate și pentru puterea lor din fire stăpânitoare și conducătoare. Dar și din cauza foarte micii lor capacități simțuale în comparație cu a animalelor neraționale, capacitate care însă le cuprinde pe toate prin tăria puterii îmbelșugate a minții și prin stăpânirea peste ele, prin știința lor rațională, putere care, pe de altă parte este prin firea sufletului nerobităși nestăpânită”.²⁶

Ordinea ierarhică a primei triade, în viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul este: tronuri, heruvimi și serafimi. Faptul că Sfântul Dionisie își prezintă tocmai invers nu e o contradicție, același Sfânt Maxim motivează ordinea pe considerentul că titlul capitoului în care sunt menționați urcă de jos înspre cele înalte: „Acest prim ordin întreit și în chipul lui Dumnezeu trebuie înțeles de la Iezechiel ca cel ce privește cu mintea atentă și vredică pe Dumnezeu; căci numește întâi Scaunul pe care a fost văzut Dumnezeu; apoi îndată se află dumnezeieștii Heruvimi; iar la Isaia stau în jurul lui Dumnezeu, privind, Serafimii”.²⁷

Heruvimii sunt cu ochi mulți, iar serafimii cu multe aripi.²⁸ Aceștia au patru aripi care indică pe de-o parte însușirea lor cerească care este mai presus de orice făptură, iar pe cealaltă rapiditatea și ideea de ascendere. Picioarele lor sunt sprintene și simbolizează mișcarea neîntreruptă spre Dumnezeu. Copitele de vițel fac trimitere la lucrarea lor slujitoare. Măinile care se ivesc de sub aripi subliniază capacitatea de

²⁵ Sfântul Dionisie Areopagitul, *Opere complete*, p. 38.

²⁶ *Ibidem*, p. 36.

²⁷ *Ibidem*, p. 48.

²⁸ *Ibidem*.

împărtășire fiindcă mâna este organul care determină ca voința să devină faptă.²⁹ În opinia Sfântului Grigorie cel Mare, metafora „ochi mulți” indică starea de veghe a heruvimilor, atât internă, cât și externă.³⁰ Sfântul Grigorie Palama adaptează această metaforă la viziunea mistică isihastă a luminii dumnezeiești care a fost experiată de Sfântul Pavel când a fost răpit până la al treilea cer, unde a văzut lucruri care nu se cuvin ochilor materiali să le vadă (2 Cor. 12,2-4). De altfel, Palama îl compară pe Apostolul Pavel cu profetul Iezechiel și spune că acesta a văzut „o lumină fără sfârșit, profundă, de o întindere și înălțime fără margini”.³¹ Părtășia Sfântului Pavel la această lumină l-a făcut cu adevărat văzător, fapt pentru care metafora „plin de ochi” i se potrivește și acestuia.

Sfinții Părinți ne recomandă că să-i privim pe heruvimi ca pe niște ființe desăvârșite, fiindcă s-au învrednicit de darul îndumnezeirii la cel mai înalt nivel, aceste puteri cerești dorind să se împărtășească mai învederat de lumina ce izvorăște din Dumnezeu. Pentru a scoate în evidență umplerea de lumină a heruvimilor, Scriptura folosește adeseori simbolul focului. Acest fapt poate fi constatat îndeosebi în scrierea lui Iezechiel unde aflăm că heruvimilor le sunt asociate niște roți de foc. De asemenea, fapturne vîi menționate în viziunea inaugurală sunt înfățișate ca niște animale arzătoare (Iez. 1, 14). Sfinții Părinți și alți autori au dat câte o interpretare proprie fiecărui chip de animal prezent în viziunea inaugurală de la Iezechiel, unii asociind fiecare chip cu câte o demnitate a Domnului Hristos (Sf. Irineu), alții cu câte o caracteristică a sufletului uman care tinde spre iluminare (Sf. Dionisie Areopagitul), alții cu misiunea de propovăduire a apostolilor (Nicolae Cabasila). Reprezentarea aripilor heruvimilor are ca rol indicarea originii lor cerești, dar și rapiditatea și ideea de ascendere, aripile apărând inclusiv în detaliul roților înaripate de la Iezechiel. Mulțimea ochilor heruvimilor indică starea de continuă veghe a acestora, iar asocierea heruvimilor cu chipul omenesc indică faptul că heruvimii au însușirea înțelegerii și puterile văzătoare îndreptate în sus, dar și o deschidere personală spre comuniune.

²⁹ *Ibidem*, p. 37.

³⁰ Sfântul Grigorie cel Mare, *Cartea Regulei Pastorale*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996, p. 23.

³¹ Gregory Palamas, *The Triads*, Mahwah, Paulist Press, 1983, p. 38.